

DAGENS FRÅGOR

Indien och Kina

Efter en längre period av hänsynslös aggressivitet gentemot Indien synes det kommunistiska Kina sedan mitten av november åtminstone temporärt ha slagit till reträtt i den indisk-kinesiska gränskonflikten. Den direkta anledningen härtill är sannolikt att Pekingregeringen övertygats om att de fördelar som stod att vinna genom en fortsatt diplomatisk och militär offensiv icke stod i rimlig proportion till de risker man löpte.

Att man icke kunde räkna med Sovjetunionens stöd för framstötarna mot Indiens nordgräns var uppenbart, men detta synes icke ha varit av avgörande betydelse. Först i och med tillkännagivandet den 4 november av president Eisenhowers förestående besök i New Delhi tycks de ledande i Peking ha insett att de gått för långt. Genom att på ett tämligen klumpigt sätt söka utnyttja en militärt — och i viss mån även rent sakligt — stark ställning, ställdes Kina inför risken att Indien på grund av det kinesiska trycket skulle glida bort från sin dittillsvarande »positiva neutralitetspolitik». En första varning fick man redan genom Ayub Khans besök i New Delhi i början av september, som gav en otvetydig antydning om att Nehru var beredd att arbeta på en avspänning i förhållandet till Pakistan. Pekings militärt starka ställning blev politiskt ohållbar i och med att den rent lokala gränskonflikten överfördes till det globalt maktpolitiska planet.

Twisten om den indisk-kinesiska gränsens sträckning går tillbaka till

1951, då de kommunistkinesiska trupperna ockuperade Tibet. Tidigare reglerades gränsen i väster, i det s. k. Ladakhområdet i nordöstra Kashmir, »av hävd» och i öster genom Simlakonventionen av år 1914, där gränsen utgjordes av den s. k. Mac Mahonlinjen.

Akut blev gränskonflikten inte förrän i och med det tibetanska upproret i mars i år. Redan tidigare hade visserligen gränsintermezzon förekommit. Sålunda framförde Peking 1954 klagomål i New Delhi över att indiska gränspatruller trängt in på kinesiskt område. De nu omtvistade områdena är emellertid som bekant ytterligt otillgängliga och praktiskt taget obodda, och mera betydande sammanstötningar förekom icke, trots den alltmer intensifierade kinesiska koloniseringen av Tibet. I den mån intermezzon inträffade, syntes regeringen i New Delhi angelägen att i möjligaste mån dölja dem för offentligheten, uppenbarligen av fruktan för ett eventuellt utbrott av explosiv indisk nationalism.

Några direkta krav på gränsförändringar framfördes inte heller vid denna tid av den kinesiska regeringen. I New Delhi uppfattades emellertid den fortgående tryckningen av kinesiska kartor, där vissa indiska områden markerades som kinesiska, såsom ett dolt krav, vilket vid behov skulle kunna aktualiseras. Upprepade indiska hänvändelser till Pekingregeringen i anledning av dessa kartor besvarades undvikande.

Några större bekymmer gav dock varken kartorna eller de fåtaliga

gränsintermezzona anledning till förrän i samband med det tibetanska upproret. Under förföljandet av tibetanska flyktingar trängde kinesiska trupper in på indiskt område, samtidigt som den indiska gränsbevakningen skärptes med anledning av flyktingströmmen. Detta ledde helt naturligt till en intensifiering av sammanstötningarna mellan väpnade patruller i dessa trakter, som hittills varit praktiskt taget helt öde. Först då dessa intermezzon ej längre kunde hemlighållas tvingades Nehru av en upprörd opinion i hemlandet att offentligt ta ställning, uppenbarligen mot sin vilja. I ett tal i parlamentet den 30 augusti betecknade han den kinesiska infiltrationen i nordöst som ett klart fall av aggression. Det var tydligt att Nehru såg sig nödsakad att uppta sin dittillsvarande vänskapliga politik gentemot Kina till vad som brukar kallas »en smärtsam omprövning».

Trots att den hittills allvarligaste av gränssammanstötningarna inträffat i Ladakhområdet, där den 21 oktober tio indier dödades och nio andra tillfångatogs, har Nehru hela tiden gjort en klar åtskillnad mellan den kinesiska aktiviteten där och i de nordöstra gränsdistrikten. Endast i fråga om de senare anser den indiska regeringen att aggression föreligger. Beträffande Ladakhområdet anses situationen vara mera oklar. I detta område har indierna tidigare icke upprätthållit någon förvaltning, och kan således rent folkrättsligt ej göra anspråk på formell överhöghet. Till yttermera visso har enligt Pekingregeringens hittills i princip oemotsagda uttalanden kinesiska patruller vistats i detta område ända sedan 1951 utan att stöta på någon indisk gränsbevakning. Rent geografiskt tillhör området till den del kineserna gör anspråk på det uppenbarligen den tibetanska högplatån, och skiljs från det övriga

Kashmir av Karakorummassivets högsta toppar.

I skarp motsats härtill stod de kinesiska överfallen på befästa gränsposteringar längs Mac Mahon-linjen, genom vilka den indisk-kinesiska konflikten för första gången tog sig allvarliga uttryck. Det gällde främst attacken mot posteringen vid Longju i slutet av augusti, men Nehru förklarade i samband med tillkännagivandet av denna attack att kinesiska gränskränkningar förekommit på flera andra platser längs den nordöstra gränsen alltsedan 1957.

Många fantasifulla teorier har framförts som förklaring till Kinas uppträdande i den aktuella konflikten. Man har allmänt förvänat sig över att Peking inte bara velat riskera sitt tidigare goda förhållande till Indien, utan samtidigt utsatt sig för ovilja och misstro i hela den »neutralistiska» afro-asiatiska världen.

Närmast till hands ligger väl antagandet att Peking från början underskattat styrkan i den indiska reaktionen mot gränskränkningarna och ansett förföljandet av de tibetanska flyktingarna genom vad som betraktades som mer eller mindre ett »ingenmansland» som något helt naturligt. New Delhis tidigare undfallande attityd gentemot Kina har väl för övrigt gjort sitt till för att uppmuntra Pekingregeringen i detta avseende. Ett bibehållande av kontrollen över områdena har sedermera tätt sig som något önskvärt, sannolikt i första hand för att förhindra omgruppering av tibetanska rebellstyrkor på indiskt territorium.

Rent lokala överväganden förefaller i varje fall ha varit avgörande för Pekings ställningstagande, och man har knappast några belegg för att det skulle röra sig om en medveten, fräck expansionslusta från kinesisk sida. Om så har varit fallet har Peking uppenbarligen numera tvingats till åter-

tåg, säkerligen i första hand på grund av fruktade storpolitiska konsekvenser av en fortsatt aggressivitet. Chrusjtjovs medlingsanbud — som framfördes utan någon som helst antydning om sovjetiskt stöd åt den kinesiska ståndpunkten — och tillkännagivandet av Eisenhowers besök i Indien föranledde inom några få dagar Chou En-lai att tillskriva Nehru med erbjudande om förhandlingar.

Sedan dess har inga rapporter om allvarliga gränsintermezzon offentliggjorts, och de kinesiska trupperna synas nu ha utrymt de indiska områdena söder om Mac Mahon-linjen med undantag endast för Longju. Däremot har de hittills icke visat någon benägenhet att utrymma Ladakhplatån, och man har därav velat dra slutsatsen, att Kina kanske önskar få till stånd en uppgörelse, enligt vilken Peking skulle godkänna Mac Mahon-linjen som definitiv gräns i östra Tibet mot att Indien låter Kina behålla kontrollen över Ladakh, och därmed över den motorväg mellan Tibet och Sinkiang, som kineserna färdigställdes år 1957 och därefter använt sig av, trots att den delvis går över indiskt territorium.

Om en dylik uppgörelse kan återställa lugnet längs Indiens nordgräns torde den av Nehru betraktas som fullt rimlig. En annan sak är att han möjligen kan möta vissa svårigheter från den inhemska nationalistiska opinionens sida då det gäller att genomdriva den.

Budgetproblemet

De tre borgerliga partierna lyckades vid behandlingen av omsättningsskatteförslaget såtillvida förena sig om en gemensam ståndpunkt, att de tillsammans sade nej till detta. När det gäller frågan hur den statsfinansiella krisen skall lösas på annat sätt, står

de fortfarande fast vid sina inbördes skiljaktiga rekommendationer. Nedanstående sammanställning ger en ungefärlig bild av hur å ena sidan regeringen och å andra sidan oppositionspartierna tänkt sig att förbättra balansen mellan utgifter och inkomster på driftbudgeten 1960/61. Siffrorna baserar sig på de resonemang som förts i propositionen och partiernas motioner och är givetvis preliminära, eftersom det blir först i anslutning till statsverkspropositionen i januari nästa år som ett fast underlag för beräkningarna föreligger.

	Reg.	Hp.	Fp.	Cp.
<i>Skattehöjningar m.m.</i>				
Oms.	1 400	—	—	—
Energiskatter	225	—	—	95
Sprit och Tobak	—	110	190	205
Folkpensioneringsavg.	—	100	300	100
Förvaltningsavg.	—	4	—	—
Schablonavdragen	—	—	70	60
Tips-avgifter	—	—	—	30
Penninglotteriet	—	—	—	25
Direkta skatter	—	—	—	285
Lyxskatter	—	—	—	60
Portoavgifter	—	—	—	25
Summa	1 625	214	560	885
<i>Utgiftsminskning</i>				
Bostadssubventioner	—	189	110	200
Anslag till S.J.	—	40	20	20
Bidr. f. vatten o. avlopp	—	15	—	—
Sjukförsäkr. bidr.	—	122	120	100
Första barnbidr.	—	375	—	—
Skatteers. t. kom.	—	—	66	—
Skol- och studiebidr.	—	50	15	—
Atomenergi	—	10	—	—
20 % på div. ansl.	—	12	—	—
Lägre ålder för barnp.	—	—	—	35
Div. besparingar	—	50	119	45
Skatteers. t. kommunerna, bidrag till skolmåltider m.m. att aktualiseras vid 1960 års riksdag	—	100	—	—
Summa	—	963	450	400

*Utgiftsökningar och intäktsminskningar**I samband med oms:*

Statens egna kostn. för oms.	80	—	—	—
Höjning av barnbidrag	90	—	—	—
Indextill. å folkp.	40	—	—	—
Sänkning av dir. skatt för lägre inkomsttagare	225	—	—	—

Utan samb. med oms:

Höjt bidr. t. arbetslöshetskassor	8	—	—	—
Familjebeskattningen o. förlustutjämn. vid besk.	65	100	—	—
Särsk. höjn. av folkpens.	—	—	—	296
Summa	508	100	—	296

Förbättring av budgetläget	1 117	1 077	1 010	989
----------------------------	-------	-------	-------	-----

Vid omröstningen i riksdagen segrade som bekant regeringsförslaget utom beträffande höjningen av energiskatterna med 225 miljoner kronor.

Av tablan framgår, att regeringen vill uppnå balans på en betydligt mycket högre utgiftsnivå, dvs. genom en kraftig skatteskärpning, medan däremot oppositionen strävar till utgiftsbegränsningar. Men även på sistnämnda håll anser man sig behöva en icke oväsentlig inkomstförstärkning. I samtliga fall förbättras budgetläget genom de föreslagna åtgärderna med ca 1 000 miljoner. Om regeringens antaganden, att budgetbristen utan sanering genom besparingar och/eller nya skatter blir ungefär 2 000 miljoner torde alltså för ettvar av partierna återstå ca 1 000 miljoner att klarera. Folkpartiet har för sin del ansett att detta bör kunna ske genom den sedvanliga prutningen på myndigheternas anslagsäskanden, vilken ligger vid sidan av folkpartiets ovan angivna förslag. Högerpartiet har förklarat sig berett att vid ställningstagande till

statsverkspropositionen i januari föreslå ytterligare besparingar. Även centerpartiet torde återkomma till saken.

Frågan om det statsfinansiella läget bringas således inte mera än ett steg mot sin lösning genom de av oppositionspartierna framlagda förslagen och redan i första akten är dessa partier oense på flera väsentliga punkter. Om de till följd av en regeringskris nödgas att gemensamt taga på sig regeringsansvaret, är kompromisser uppenbarligen nödvändiga. Det betyder, att varje parti sannolikt får avstå från krav som möter motstånd från båda de andra partierna, och att på motsvarande sätt jämkningar får ske även på punkter, där oenigheten endast gäller förekommande belopp men icke principfrågorna.

Från sådana utgångspunkter torde högern i det tänkta läget bli utsatt för påtryckningar för att avstå från borttagandet av första barnbidraget. Å andra sidan får väl centerpartiet avstå från minskningen av bidraget till barnpensioneringen samt acceptera dels beskärningarna av skatteersättningen till kommunerna och en höjning av utgiftsminskningarna på diverse anslag. För högern och folkpartiet torde det vara svårt att godkänna centerpartiets förslag till ökning av energiskatterna (skatten på brännolja, kol och koks), lyxskatten och portoavgifterna ävensom sistnämnda partis förslag till höjning av de direkta skatterna och därmed svärande särskilda ökning av folkpensionerna 1960/61.

Beträffande folkpensionsavgifterna är det icke orimligt att tänka sig en höjning med ca 200 miljoner, eftersom det väl ur borgerlig synpunkt får anses vara rimligt, att folkpensioneringen läggs på försäkringsmässigt riktig basis.

Om en borgerlig kompromiss skall komma till stånd, får väl en sänkning

av de på detta håll längstgående anspråken på besparingar och en höjning av de lägst ställda kraven på inkomstförstärkningar ske. Olika alternativ kan givetvis diskuteras, exempelvis följande:

Besparingar:

Bostadssubventioner	190
S.J.	20
Sjukförsäkringen	120
Skatteers. till kom.	70
Diverse anslag	100
	<hr/> 500

Inkomstförstärkning

Sprit- och tobaksskatten	110
Folkpensionsavgifter	200
Schablonavdrag vid besk.	70
Tips- och lotterimedel	50
S:a budgetförstärkning	<hr/> 930

Om härifrån räknas intäktsminskningar i samband med diskuterade lättnader i sambeskattningen samt förlustutjämnning m. m., blir det således en budgetförbättring av endast 700 å 800 miljoner kronor.

Hur långt man därutöver kan komma genom en ytterst restriktiv behandling av myndigheternas äskanden om anslagsökningar på andra punkter än de ovan berörda är svårt att veta. För innevarande år uppgives finansministern ha nedskurit sådana äskanden från ca 1 800 miljoner med ungefär hälften, varför således ett betydande belopp sannolikt står att vinna på denna väg. Kan därmed icke full balans uppnås och vill de borgerliga partierna ha sådan, tvingas de att komma med ytterligare skärpta skattekrav.

Sälj statliga företag

Enligt vad vanliga människor uppfattar som sunda ekonomiska principer, bör man ha klart för sig, var man skall ta pengarna, då man beslutar sig för en utgift. Den sittande regeringens sätt att sköta statens affärer tyder emellertid på, att man på det hållet inte har någon större känsla för dessa principer. På grund av en lätt-sinnig utgiftspolitik står vi idag inför en statsfinansiell kris med krav på för landets näringsliv och de enskilda medborgarna betungande skatteprestationer.

Den enda förnuftiga lösningen, om man vill klara denna finansiella kris och samtidigt undvika nya sådana i framtiden, är naturligtvis inte att genom skatter tillföra staten mera inkomster, utan man bör i stället söka begränsa den statliga verksamheten och avveckla sådana grenar av densamma, som det inte nödvändigtvis behöver ankomma på staten att ombesörja.

Man får därför hälsa de många förslag som framställts i detta syfte vid höstens riksdag, med tillfredsställelse. Inte minst gäller detta de av högern och folkpartiet framställda förslagen om försäljning till allmänheten av en stor del av aktierna i det numera helt statsägda LKAB. En sådan försäljning skulle minska statens upplåningsbehov och stimulera det enskilda sparandet. Dessutom skulle medborgarna själva få förtroendet att — i stället för såsom nu genom en tjänsteman i Kungl. Maj:ts kansli — direkt utöva ägarens funktioner i detta av medborgarna ägda företag.

Man kan emellertid fråga sig, om det finns något skäl att stanna vid att sälja endast ett — och därtill endast en del av detta — av den långa rad av statliga företag, som nu finns. Även om det i många fall funnits an-

ledning för staten att starta dessa företag, är det ingenting som säger att det nu finns skäl att behålla dem i statlig ägo. Även om man här i Sverige ännu icke som i vissa andra länder släppt på gamla socialistiska doktriner, om att statligt ägande i och för sig skulle ha något slag av egenvärde, talar mycket för att man bör undersöka möjligheterna till försäljning av samtliga statliga företag till enskilda.

En försäljning i första hand av statens aktier i de statliga bolagen ter sig angelägen med hänsyn till de konstitutionella betänkligheter, som uppstår då staten etablerar sig som aktieägare. Men det finns även andra synpunkter, som är värda att uppmärksammas. Målsättningen för de statliga företagens verksamhet är i stor utsträckning såväl företagsekonomisk som samhällsekonomisk och social. Det är uppenbart att dessa målsättningar i många fall blir svåra att hålla åtskilda. Svårigheterna härmed gör sig särskilt märkbara i investeringspolitiken. Om en investering är företagsekonomiskt motiverad måste den vara räntabel. Är den samhällsekonomiskt eller socialt motiverad behöver däremot detta krav kanske inte alltid upprätthållas. Man har emellertid alltid anledning kräva en redovisning av investeringens verkliga kostnad och innebörd. Det vill synas som om man nu har möjlighet att undvika detta genom att underlåta att hålla isär de skilda målsättningarna för de statliga företagens verksamhet. Resultatet kan bli att en icke helt företagsekonomiskt motiverad investering utåt får framstå som mindre kostsam och mera räntabel än vad den i själva verket är.

Det förda resonemanget leder till slutsatsen att en försäljning av statens aktier kan ifrågasättas inte endast för bolag som till övervägande delen har en affärsinriktad målsättning för sin verksamhet utan även för bolag vari

»blandade» målsättningar förekommer. I de senare fallen får man antagligen komplettera överlåtelsen med någon form av avtal mellan staten och bolaget, om att det senare även i framtiden skall för statens räkning ombesörja viss icke affärsmässigt motiverad verksamhet. Att bolaget i ett sådant läge kommer att kräva ersättning för kostnaderna till dessas verkliga belopp säger sig självt, och en följd härav skulle givetvis bli att dessa redovisades öppet på samma sätt som statens övriga utgifter.

Tydligt är att det förda resonemanget också äger tillämpning visavi de affärsdrivande verken; dvs. i första hand SJ, Vattenfall, Televerket och Domänverket. Som en biprodukt av en försäljning av dessa skulle man säkerligen få, att det skapades organisatoriska förutsättningar för en affärsmässigt effektivare verksamhet. Angelägenheten härav har i många fall framhållits, senast i samband med att förslag framställdes om Vattenfalls ombildning till aktiebolag. En sådan ombildning kan ur rena effektivitetssynpunkter förefalla motiverad men invändningar kan göras ur andra synpunkter. Dessa invändningar skulle givetvis försvinna om man tog steget fullt ut och försålde även dessa statliga företag till enskilda.

Givetvis uppstår åtskilliga problem, om man skall söka förverkliga de här skisserade tankegångarna om försäljning av vissa statliga bolag och affärsdrivande verk till enskilda. Bland dessa märks frågan om vem som skall få förvärva aktier i de försålda företagen samt till vilket värde ifrågasvarande företag skall överlätas. Problemen är emellertid inte olösliga, därom ger utländska erfarenheter en klar anvisning.

Kriminalpolitisk revision

Sedan 1957 har en grupp sakkunniga inom justitiedepartementet i en serie konferenser övervägt, vad som kan göras för en samordning av åtgärderna mot ungdomsbrottsligheten. Resultatet av denna verksamhet föreligger i betänkandet »Ungdomsbrottslighet» (SOU 1959: 37). Skriften framträder till det yttre i en något egenomlig gestalt. Två tredjedelar utgöres nämligen helt enkelt av ett återgivande av diskussionsprotokoll från överläggningarna, i och för sig en mycket intressant lektyr. I riktigt känsla av att diskussionen dock inte gärna kunde få utgöra svar på frågan, inledes boken av en mindre avdelning där uti ett tjugotal behagligt korta och lättsamma kapitel sammanfattas vad utredningsmännen kommit överens om. De har märkligt att säga verkligen kommit överens. Att betänkandet i denna del — trots de ställvis mycket skarpa meningsbrytningar som redovisas uti diskussionsprotokollen — kunnat bli enhälligt, beror visserligen till stor del på att man i det slutgiltiga yttrandet helt enkelt gått förbi en del av de mer inflammerade ämnen eller berört dem endast flyktigt och i allmänna termer.

»Någon meningsskiljaktighet torde knappast föreligga därom att de allmänt förebyggande åtgärderna är av väsentlig betydelse i kampen mot ungdomsbrottsligheten», påpekas det helt riktigt. Även den läsare som ryggar tillbaka inför den sällsamma rubriken »Det mentalhygieniska betraktelsesättet måste genomsyra samhället», torde i stort sett kunna biträda de allmänna och välmenande rekommendationerna. Missförhållanden i uppväxtmiljön borde inte förekomma, menar utredningen med rätta. Alla skulle vara glada om dess förslag rörande mentalhygienisk utbildning av

»personer i nyckelpositioner» kunde medföra bättring i detta stycke, och om någon effekt kunde nås av den ifrågasatta samhälleliga rådgivningen till föräldrar rörande vad som för tillfället gäller på psykologins och pedagogikens område.

Långt mera intressant än dessa vidlyftiga projekt är dock utredningen när den sysslar med torftigare och handfastare ting. Den beskriver »huru som stora delar av det straffrättsliga reaktionssystemet och motsvarande sektor inom den samhälleliga barnavården ligger i stöpsleven». Sedan heter det: »Det är av stor betydelse att detta reformarbete resulterar i ett tillräckligt differentierat system som erbjuder möjlighet till såväl korttids- som långtidsbehandling av unga lagöverträdare.» I all sin enkelhet är denna stillsamma formulering uppseendeväckande och glädjande. Av diskussionsprotokollen kan man nämligen utläsa, hur hårt högerrepresentanten, professor Henrik Munktel, har fått argumentera för sin uppfattning om det önskvärda i att reaktionssystemet moderniseras genom införandet av ett på lämpligt sätt utformat kortare ungdomsarreststraff, ett institut som enligt det redovisade materialet spelar en väsentlig roll i andra länders kriminalpolitik. På få punkter har motståndet från den officiella doktrinen talesmän — enkannerligen byråchefen Torsten Eriksson — varit hårdare än på denna. Att sakkunnige slutligen enhälligt anslutit sig till tanken är ett av de ganska få drag i betänkandet som ger hopp om något verkligt resultat av den treåriga tankeödan.

I skilda sammanhang konstateras i betänkandet att man egentligen vet alldeles för litet om brottsligheten för att med säkerhet kunna uttala sig om olika problem. Till standardönskemålen hör också mycket riktigt sedan

flera år kravet på en upprustning av den kriminologiska forskningen. Även om statsmakterna i detta stycke plikt-skyldigast anslutit sig till tanken, har de alltför länge varit fasta och starka till motstånd men visligt tröga till verkan när det gällt konkreta åtgärder. I stället för en ordentlig professur i kriminologi har man tänkt hjälpa sig fram med ett samarbete »på bred front» mellan forskare inom vitt skilda discipliner. Utredningen vill inte nöja sig med någon sådan halvmesyr: »Det är uppenbart att ämnet kriminologi kommer att bli tillbakasatt så länge det icke har självständiga företrädare vid universiteten. Endast genom inrättande av tjänster skapas den forskarkarriär som på detta område är behövlig.» Läsaren anar, att det för en del av utredningens ledamöter måste ha känts påfrestande att på detta sätt desavouera statsminister Erlander, som förklarat sig »icke övertygad» om lämpligheten av en sådan organisation.

Rent principiellt torde detta krav vara det viktigaste på utredningens önskelista. Så länge inte ett tillräckligt omfattande, vetenskapligt vederhäftigt material av kunskaper om brott, brottslingar och reaktionsformer föreligger måste kriminalpolitiken självfallet bli ett famlande i blindo. Det dramatiska sammanbrottet för den doktrinära och ryckiga, med allehanda löst underbyggda slagord och hypoteser motiverade politik som i allmänna medvetandet närmast förknippas med namnen Zetterberg, Kjellin och Eriksson, demonstrerar med all tydlighet nödvändigheten av en stabilare och vederhäftigare forskning på detta område.

Tidningsfilosofi

Tidningen Expressens skapare, Carl-Adam Nycop, har nyligen givit offent-

lighet åt sina tankar rörande tidningars rätta redigering. I »Morgondagens tidning» presenteras dessa tankar i form av ett bearbetat urval av de interna, för tidningen Expressens redaktion avsedda Månadens Memoranda, i vilka hr Nycop diskuterat olika pressfrågor under tidningens nu femtonåriga tillvaro. Inte bara för Aftonbladets redaktionella ledning, som har all anledning fundera över hur man gör en bättre tidning, utan också för den intresserade tidningsläsaren i allmänhet erbjuder den något andfådda skriften åtskilligt av intresse. Den ger mycket av bakgrunden och förklaringen till Expressens framgång och samtidigt en uppfattning om hur den dynamiske mannen bakom verket ser på villkoren för pressens framtida verksamhet.

Då Expressen startades i november 1944 var det klart uttalade syftet att skapa något nytt. I princip och praktik ville man vara annorlunda. Bildtidningsjournalistikens arbetsätt överflyttades till dagspressen, fotot blev jämställt med ordet. Tidningen skulle särskilt vända sig till ungdomen och en långtgående enhetlighet i redigeringen skulle eftersträvas — »en gemensam nämnare bör utformas — för skrivsätt, redigering, principiella ställningstaganden, integritet» heter det i ett memorandum på tidningens ettårsdag den 16 november 1945.

Kraven på ett enhetligt skrivsätt har i Expressen drivits längre än i någon annan svensk tidning: hårdhänt tvättning av alla manuskript som inte passar in i mallen rekommenderas gång på gång av författaren. I denna tidning, som vill framställa sig själv som den radikala liberalismens banérförare framför andra har standardiseringen i skriv- och uttryckssätt gått längst. Det förefaller som om Expressen nu nått så långt på denna väg att den bör läsas med samma undran och

skräck som varje europé så småningom erfar inför maskinmässigheten och perfektionen hos den amerikanska veckotidskriften Time.

Ett både direkt och indirekt försvar för Expressens övertramp under de första åren levereras av Nycop och särskilt pekar han på nödvändigheten att snarast möjligt få tidningen att ekonomiskt gå ihop. Detta uppges ha skett vid årsskiftet 1946-47, alltså efter dryga två år, och vid en upplaga på knappt 100 000 ex. »Endast ekonomiskt starka tidningar kan bli riktigt fria i den mening vi avser med detta ord, som innebörd för pressens frihet» är den något kryptiska formuleringen, som skiljer sig från promemoriestilen i övrigt (och som väl rimmar med de upprepade kraven på enkelhet och lättfattlighet överhuvudtaget; basic English lär omfatta 800 ord, hur många ord omfattar Expressens grundläggande svenska tidningsspråk?). Vad tidningens ekonomi beträffar lämnar Nycop bl. a. uppgiften att inkomsterna till ca 70% hänför sig till lösnúmerförsäljningen och till ca 30% till annonser. Av distributionsekonomiska skäl kan tidningens omfång knappast tillåtas överskrida vissa tämligen snäva gränser, vilket direkt påverkar annonsvolymens storlek.

Nycop ägnar en god del av sitt utrymme och — som det förefaller — en betydande tankemöda åt att försöka definiera någon sorts ideologi för tidningen Expressen. Honnørsorden travas på varandra; tidningen skall vara fri, frisk och sanningsenlig, den måste hela tiden vilja något, den »måste vilja väl» (sid. 68). Med detta kan jämföras t. ex.: »Vi kanske kan säga att Expressens liberala målsättning och dess radikala medel är ett slags kombination av våra intellektuella och känslomässiga engagemang i vår egen tids frågor» (sid. 52). Svårigheterna att förena den deklarerade målsätt-

ningen, särskilt detta att alldeles speciellt och mer än andra vilja väl, med åtskilliga utslag av den s. k. aktiva journalistiken är uppenbara; författaren söker glida undan dem genom att istället tala om att tidningen måste intressera sig för det »varmt mänskliga» men samtidigt ha en »humanitär prägel». Detta sistnämnda får väl fattas som ett av de för övrigt talrika utslagen av den självprovning, som man i rättvisans namn måste erkänna vara ett genomgående tema i boken.

Ur teknisk synpunkt är utan tvekan Expressen en förstklassig produkt. Reportaget är, relativt sett, av god kvalitet, nyhetsbevakningen likaså, samspelet mellan alla de olika kugarna i det väldiga maskineriet borde vara ett mönster för åtskilliga andra. Ett par av tidningens avdelningar har dock svårt att hävda sig vid en jämförelse med de bästa morgontidningarna. I första hand gäller väl detta ledare- och kulturavdelningarna, vilka behandlas med lätt hand och mera i förbigående av Nycop. Han framhåller den allmänna typografiska och innehållsmässiga upplättning som man eftersträvat. Av förklarliga skäl avstår han från någon direkt betyg-sättning. Vad speciellt ledareavdelningen beträffar är det svårt att se hur tidningens anseende skall kunna förbättras utan en ordentlig omläggning. De korta ledarstumparna har möjligen ett visst allmänt läsvärde men kastar alltför ofta ett löjets skimmer över skribenten och därmed över tidningen. Jämfört med den charmlösa gnatigheten på Expressens ledarsida är t. o. m. Aftonbladets bisarrier på motsvarande plats en lisa.

Av allmänt intresse är Nycop's bedömning av villkoren för pressens framtid, särskilt med hänsyn till konkurrensen från radio och TV. Nycop hävdar att tidningar som övergått till aktuell underhållningsbetonad läsning

som ett motdrag mot i första hand TV säkerligen kommer att få betydande svårigheter att försvara sin ställning. TV blir trots allt främst en underhållningsfaktor, en del av nöjesindustrien, och en tidning som inte fasthåller vid uppgiften att främst vara en nyhets- och informationstidning riskerar att snabbt sjunka ner till den enklare veckotidningsnivån. Det förefaller troligt att Nycops bedömning är riktig och den har givetvis särskild relevans för kvällspressen, som kommit längre än morgontidningarna på vägen mot en genomgående strömlinjeformad underhållningsstil.

För Expressens del lanserar Nycop det ambitiösa programmet för framtiden att bli en form av »dagligt folkuniversitet». Expressen har redan visat sin förmåga till god populärveten-

skaplig framställning, anpassad efter en dagstidnings speciella förutsättningar. På detta område är tidningen värd en eloge och Nycops recept »i dag likaväl som för 15 år sedan: *An-norlunda!*» har ännu mycket att ge.

Förhoppningarna inför framtiden dämpas dock väsentligt av följande programförklaring, som verkligen är av ett särskilt intresse: Expressen måste »till sitt innehåll och sin stil förbli sådan, att den förmår attrahera entusiastiska, trofasta unga läsare. Tidningen måste m. a. o. bemästra den svåra konsten att absorbera generationsväxlingarna, stanna kvar hos och bland ungdomen, förlora läsare uppåt de mognare årgångarna, men ständigt värva nya underifrån, från de kommande yngre åldrarna» (sid. 70).

Att tänka ungt är stort.